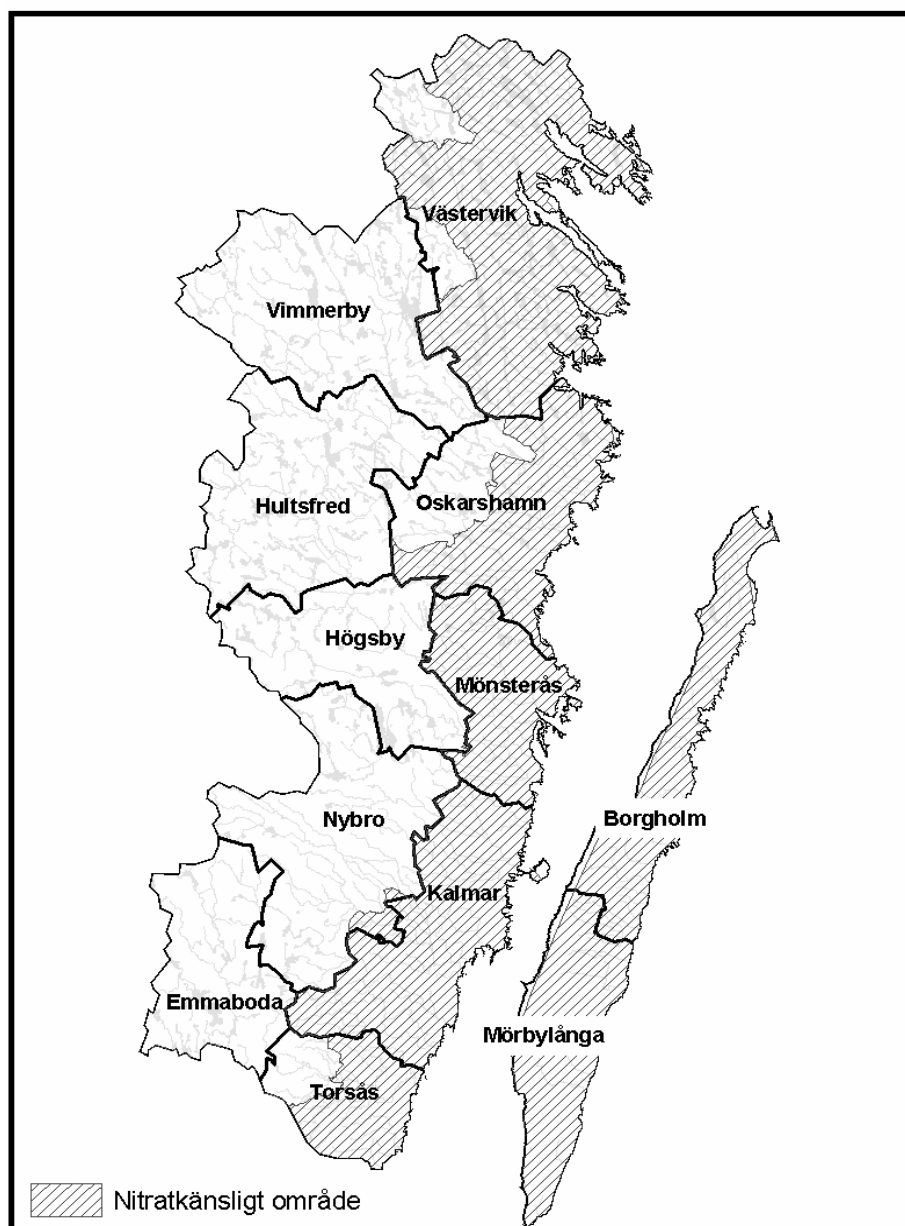

Miljötillsyn på lantbruk

Bild; Beredningssekretariatet för Vattenmyndigheten, Södra Östersjön

Slutrapport av ett projekt
Oktober 2007

Miljösamverkan
SYDOST

Sammanfattning

Under 2006 och 2007 har Miljösamverkan Sydost genomfört ett projekt riktat mot lantbruken. Projektet har haft som mål att minska närsaltläckaget från lantbruken samt kontrollera efterlevnaden av egenkontrollförordningen. Målet skulle uppnås genom att under 2006 erbjuda handläggare och lantbruksföretagare en utbildning i växtodlingsplaner och under 2007 genomföra inspektioner. Projektets arbetsgrupp samverkar också med lantbruksenheten på länsstyrelsen i Kalmar län samt Beredningssektariatet för Vattenmyndigheten, Södra Östersjön.

Projektet omfattades av det nationella miljömålet: *Ingen övergödning*

Lantbruksenheten utbildade under sommaren och hösten 2006, sju (från sex kommuner) av länets miljö- och djurskyddsinspektörer och 96 lantbrukare från åtta kommuner i att göra växtodlingsplaner.

På våren 2007 gjordes tillsynsbesök på 107 lantbruk, alla med djurhållning. Tillsammans motsvarar detta ca 5800 ha varav ca 5360 ha ligger inom nitratkänsligt område. Inom länet finns 105 198 ha inom nitratkänsliga områden varav knappt hälften ligger på Öland, drygt 44 288 ha. Åkermarken hos de inspekterade lantbrukföretagen inom nitratkänsligt område motsvarar ca 5 %.

Arbetsmetoden är unik därför att de lantbrukare som fick besök av tillsynsmyndigheten under 2007, redan under 2006 informerades om besöket och erbjöds att utbilda sig inom området.

Två lantbruk med mer än 200 djurenheter (djurenheter enligt MB), elva lantbruk med 100-200 djurenheter och 94 lantbruk med mindre än 100 djurenheter besöktes. Enligt miljö- och djurskyddsinspektörerna är lantbruksföretagens storleksfördelning representativt för länet, där antalet lantbruk med mindre än 100 djurenheter dominerar.

Det minskade antal kg kväve- och fosforläckage som detta projekt sannolikt har medfört kan tyvärr inte mätas idag. För att kunna konstatera någon form av minskning av närsaltläckaget krävs långa mätserier över flera år i länets vattendrag.

Vad lantbruksföretagen är duktiga på

Egenkontrollen

Tio av tolv tillfrågade tillstånds- eller anmälningspliktiga företag kände till egenkontrollförordningen.

Den kemikalielista som alla tillstånds- och anmälningspliktiga företag ska ha enligt egenkontrollförordningen finns hos nio av tolv tillfrågade företag.

Närsaltläckage och gödsellagring

Alla lantbruksföretag har tillräckligt med spridningsareal. Inget av de tillfrågade 36 lantbruksföretagen uppger att de tillfört mer än högst 22 kg fosfor/ha.

När det gäller att kunna redovisa hur mycket kväve och fosfor det läggs på åkermarken inom nitratkänsliga områden så är det bara ungefär hälften av lantbruksföretagen som har växtodlingsplaner. Inga av de kontrollerade lantbruksföretagen har kvävebehov som avviker

från jordbruksverkets riktlinjer dvs. alla tillfrågade lantbruksföretag redovisar ett lägre kvävebehov.

Nästan alla lantbruksföretag har tillräckligt med lagringskapacitet för stallgödsel och många av dem har någon gång gjort en gödselmängdsberäkning.

Anteckningskravet gällande export och import av stallgödsel uppfylls i stort sett och de flesta har stallgödselavtal.

Kravet på stabilt svämtäcke och rätt storlek på gödselplattan uppfylldes av så gott som alla lantbruksföretag.

Vad lantbruksföretagen behöver arbeta med

Egenkontrollen

Verksamhetsutövaren ska ha rutiner för att fortlöpande kontrollera att utrustning m.m. för drift och kontroll hålls i gott skick, för att förebygga olägenheter för människors hälsa och miljö.

De största bristerna finns i kravet på dokumentation enligt egenkontrollförordningen och i avsaknaden av riskbedömningar.

I stort sett alla tillstånds- eller anmälningspliktiga företag behöver se över sina kemikalielistor då de inte har med all den information som lagstiftningen ställer krav på. Det är endast tre företag som har ”klassificering av miljö- och hälsofarlighet” samt ”information om miljö- och hälsoskadlighet” i kemikalielistan.

Hur kommer vi vidare

Lantbruksföretagen

Lantbruksföretagen behöver arbeta mera med sin egenkontroll, gärna med stöd av branschens egna material ”Miljöhousesyn” och ”Egenkontrollspaket”. Flera lantbruksföretag behöver införa växtodlingsplaner i sin verksamhet för att få en överblick samt för att kunna redovisa och anpassa gödselmängderna efter växternas behov och motverka närsaltläckaget från verksamheten till vattenmiljön. Vidare behöver lantbruksföretagen bli bättre på att hålla sig informerade om gällande bestämmelser.

Tillsynsmyndigheterna

Miljönämnderna bör stödja framtagna inspektionsmetoder i sitt tillsynsarbete och främst prioritera besök på lantbruksföretag inom det nitratkänsliga området. Ett bra samarbete med t.ex. LRF och vattenmyndigheten gör att information och nyheter fortare når ut till de enskilda lantbrukarna.

Länsstyrelsens lantbruksenhet

Lantbruksenheten på länsstyrelsen utbildar lantbruksföretag i allt från gödsling till energieffektivisering. Arbetsgruppen ser gärna att lantbruksenheten även fortsättningsvis utbildar lantbruksföretag i hur man gör sin ”miljöhousesyn”, växtodlingsplan, hur man utformar gödsellagringen samt hur man gör egenkontrollen.

LRF och andra branschorganisationer

LRF har ett mycket bra material i "Miljöhusesyner" och "Egenkontrollspaketet". Branschorganisationerna bör fortsätta sitt arbete med att stödja lantbruksföretagens arbete med egenkontrollfrågor och frågor gällande närsaltläckage. Ett samarbete mellan branschorganisationerna och tillsynsmyndigheten är en hjälp till lantbruksföretagen.

Jordbruksverket

Regelverket är komplicerat och svårt att överskåda, särskilt vad gäller regleringen av kväve och fosfor. Detta medför svårigheter att följa och kontrollera lagkraven både för tillsynsmyndighet och för lantbruksföretag. Lantbruksföretag med åkermark inom nitratkänsligt område bör ha ett tydligare krav på sig att upprätta och följa en växtodlingsplan.

Innehåll	sid.
Bakgrund	6
Arbetsmetod	7
Mål	7
Metod	7
Kontaktpersoner	8
Resultat	9
Egenkontrollförordningen	9
Kväve och fosfor –samtliga lantbruk	10
Kontroll av journalföring av stallgödsel endast för de lantbruk som tar emot eller skickar iväg stallgödsel	10
Kontroll av fosfor endast för de lantbruk som tar emot stallgödsel eller har prövat sin verksamhet eller har anmält sin verksamhet efter den 1 januari 2006	11
Kontroll av kväve och fosfor endast för lantbruk inom känsliga områden	11
För alla lantbruk med gödsellagring	12
Kommentarer	12
Projektets måluppfyllelse	14
Hur går vi vidare?	14
Bilagor	
Bilaga 1 Sammanställning av frågor och svar i tabellformat	
Bilaga 2 Sammanställning av handläggarnas utvärdering	
Bilaga 3 Sammanställning av lantbrukarnas utvärdering	
Bilaga 4 Besökt areal	
Bilaga 5 Inspektionsunderlaget	

Bakgrund

Lagstiftningen om miljöhänsyn i jordbruket (SJVFS 2004:62) ändrades 2006 (SJVFS 2006:66) och ställer nu högre krav än tidigare bl.a. på hur mycket fosfor som får läggas per ha och att lantbrukaren inte får lägga på mer kväve än vad som behövs. Dessutom ska det finnas lagringskapacitet för stallgödsel om man har två djurenheter eller mer på årsbasis. Det ställs även krav på att lantbruksföretagaren ska uppfylla vissa bestämmelser för att få ut sina EU-stöd s.k. tvärvillkor.

Tvärvillkoren är ett antal regler inom olika områden, till exempel djurskydd och livsmedelssäkerhet, som lantbruksföretaget måste följa för att få full utbetalning om företaget sökt jordbrukarstöd. I korthet innebär tvärvillkoren att:

- all jordbruksmark ska skötas (åkermark, betesmark och slåtteräng) enligt skötselkraven. Syftet med skötselkraven är att bevara jordbruksmarken i gott skick och bidra till att den sköts på ett miljövänligt sätt.
- verksamhetskraven måste följas för företagets jordbruksverksamhet. Verksamhetskraven är svensk lagstiftning som är till för att uppnå positiva effekter inom områdena miljö, folkhälsa, växtskydd, djurskydd och djurhälsa.

Många av länets miljö- och djurskyddsinspektörer känner en osäkerhet inför frågor kring miljötillsyn och tvärvillkor dels för att de i huvudsak har en djurinriktad utbildning i grunden och dels för att det inte har funnits någon regelbunden tillsynsvägledning från länsstyrelsen inom miljötillsyn på lantbruk.

Det har inte gjorts något länsprojekt på miljötillsyn på lantbruk tidigare. Sju kommuner, Emmaboda, Torsås, Hultsfred, Högsby, Västervik, Mörbylånga och Borgholm, röstade vid verksamhetsplaneringen inför 2006 på ett lantbruksprojekt.

Under 2005 anmälde fem inspektörer sitt intresse för att delta i arbetsgruppen. Arbetsgruppen planerade och tog fram det material som behövdes för projektets genomförande. Två väsentliga krav ställdes; att ett projekt inom detta område måste vara väl avgränsat och att projektet ska kunna utgöra en del av den ordinarie tillsynen så att det inte blir någon extra belastning för de kommuner som väljer att vara med.

Arbetsgruppen har kommit med förslag och idéer som sedan har diskuterats vid möten med kontaktpersonerna som utsetts i varje kommun i länet. Det bestämdes att projektets mål skulle vara att minska närsaltläckaget från lantbruken i Kalmar län. För att nå målet skulle projektet kontrollera företagets efterlevnad av egenkontrollförordningen samt tillämpningen av växtodlingsplaner (inklusive hantering av gödsel).

Arbetsmetod

Mål

För projektet aktuellt nationellt miljömål: *Ingen övergödning*

Under 2006 och 2007 har Miljösamverkan Sydost genomfört ett projekt riktat mot lantbruken. Projektet har haft som mål att minska närsaltläckaget från lantbruken i Kalmar län. Målet skulle uppnås genom att under 2006 utbilda handläggare och lantbruksföretagare och under 2007 genomföra inspektioner. Projektet samverkade också med lantbruksenheten på länsstyrelsen samt Beredningssekretariatet för Vattenmyndigheten, Södra Östersjön. Beredningssekretariatet för vattenmyndigheten, Södra Östersjön bistod projektet med kartor och statistiskt underlag och lantbruksenheten på länsstyrelsen bistod med utbildning.

Minska närsaltläckaget från lantbruken i Kalmar län genom att:

- Informera och utbilda miljöhandläggare och lantbrukare i växtodlingsplaner och egenkontroll/miljöhousesyn (2006)
- Genom inspektioner kontrollera tillämpningen av växtodlingsplaner och egenkontrollförordningen (del 2, 2007)

Metod

Projektets första år (2006) kom att ägnas åt utbildning av både lantbrukare och miljöhandläggare. Länsstyrelsens lantbruksenhet höll i de kostnadsfria utbildningar, som huvudsakligen kom att handla om växtodlingsplaner. Varje kommun valde utifrån sina egna tillsynsplaner hur många lantbruksföretag som skulle ingå i projektet. Under 2007 inspekterades lantbruken av sin kommunala tillsynsmyndighet med ett gemensamt framtaget inspektionsunderlag och särskild fokus kom att läggas på företagets växtodlingsplaner och egenkontroll.

Det unika med arbetsmetoden är att de lantbrukare som fick besök av tillsynsmyndigheten under 2007, redan under 2006 informerades om besöket och erbjöds att utbilda sig inom området.

Tidplan:

hösten 2006	Utbildningar i växtodlingsplaner har genomförts i länets kommuner för handläggare och lantbrukare.
januari, 2007	Remiss till kontaktpersoner av inspektionsunderlaget
22 januari	Information om projektet till länets kontaktpersoner
1 feb.-31 aug.	Inspektioner med det gemensamma inspektionsunderlaget
3 sept.	Sammanställning av inspektionerna skickas till projektsamordnaren
3-13 sept.	Sammanställning av resultaten
13 sep	Möte med länets kontaktpersoner, utvärdering av resultaten
okt.-nov.	Rapport och information om resultatet till länets lantbrukare

Inspektionsunderlaget (se bilaga 5) består av flera delar;

Mål

Tidplan

Arbetsätt

Regelsammanställning

Bekräftelse på besöket (mall)

Inspektionsunderlag med frågor och gällande lagstiftning för egenkontroll, kväve och fosfor samtliga lantbruk, kontroll av journalföring av stallgödsel för de lantbruk som skickar iväg eller tar emot stallgödsel, kontroll av fosfor för de lantbruk som tar emot stallgödsel eller har prövat eller anmält sin verksamhet efter 1/1 2006 samt alla lantbruk med gödsellagring.

Lantbruksföretagets utvärdering av projektet

Handläggarnas utvärdering av projektet

Mall för sammanställning av besvarade frågor

Exempel på inspektionsprotokoll

Exempel på delegeringsbeslut

Exempel på spridningsavtal

Kontaktpersoner

Arbetsgruppen

Nils Rydström, Västerviks kommun

Emma Aminder, Mönsterås kommun

Kristina Andersson, Oskarshamns kommun

Sara Paulsson/Karin Eklund, Kalmar kommun

Magnus Hellström, Länsstyrelsen i Kalmar

Karen Jensen, Miljösamverkan Sydost

Övriga kontaktpersoner

Kristina Persson, Emmaboda kommun

Anette Nygren, Borgholms kommun

Lotta Lövenklev, Mörbylånga kommun

Torbjörn Carlsson, Vimmerby kommun

Solveig Eriksson, Torsås kommun

Erik Olsson, Nybro kommun

Anna Stjärndahl, Högsby kommun

Daniel Johansson, Hulfsfreds kommun

Rapporten är sammanställd av: Emma Aminder

Resultat

Projektet började sommaren 2006 med att lantbruksenheten på länsstyrelsen utbildade inspektörerna i jordbruksverkets dataprogram STANK in Mind och växtodlingsplaner. Förutom deltagare från länsstyrelsen, Miljösamverkan Sydost och vattenmyndigheten deltog sex kommuner.

Länsstyrelsens lantbruksenhet anordnade utbildningar för lantbrukare om hur man gör en växtodlingsplan. I utbildningarna, som genomfördes på elva platser i länet, deltog 96 lantbrukare.

Deltagande myndigheter i lantbruksprojektet var sju av tretton tillsynsmyndigheter.

Under 2007 genomfördes inspektioner på 107 lantbruksföretag. Två företag med mer än 200 djurenheter (de), B-företag, (enligt MB), elva företag med 100-200 djurenheter, C-företag, och 94 företag med mindre än 100 djurenheter, U-företag, deltog. Lantbruksföretagens storlek anses av miljö- och djurskyddsinspektörerna som representativa för länet. Dessa företag representerar sammanlagt ca 5800 ha varav knappt 5400 ha inom nitratkänsligt område. Inom länet finns 105 198 ha inom nitratkänsliga områden varav knappt hälften ligger på Öland, 44 288 ha. Åkermarken hos de inspekterade lantbrukföretagen inom nitratkänsligt område motsvarar ca 5 %.

Resultaten visar att 76 av 107 lantbruk är med i någon form av kontrollorganisation som t.ex. djurhälsovården, KRAV eller Sigill.

Egenkontrollförordningen

Av 62 tillfrågade lantbruk kände 58 till egenkontrollförordningen. Egenkontrollförordningen gäller endast företag som är anmälnings- eller tillståndspliktiga dvs. de företag med mer än 100 de (enligt MB). Tretton av i projektet deltagande 107 lantbruksföretag är anmälnings- eller tillståndspliktiga. Tolv av dessa tretton företag deltog i inspektionsdelen om egenkontrollförordningen.

Tio av tolv tillfrågade tillstånds- eller anmälningspliktiga företag kände till egenkontrollförordningen. Kravet på dokumentation enligt förordningen uppfylldes av tre av de tolv företagen. Övriga uppfyllde delvis dessa krav.

Sju av tolv företag hade dokumenterat det organisatoriska ansvaret, men för endast fyra av dessa var dokumentationen underskriven eller fastställd. På frågan om det fanns en ansvarig utsedd för miljöbalkens bestämmelser svarade tre av tolv företag ja, ett av företagen svarade nej och övriga svarade att de delvis hade utsett någon ansvarig för miljöbalkens bestämmelser. När det gällde frågan om ansvarig fanns utsedd för att gällande föreskrifter följs, så hade sju av tolv företag utsett någon ansvarig.

I förordningen (1998:901) om verksamhetsutövarens egenkontroll står det att verksamhetsutövaren ska ha rutiner för att fortlöpande kontrollera att utrustning m.m. för drift och kontroll hålls i gott skick, för att förebygga olägenheter för människors hälsa och miljö. Endast tre av tolv företag uppfyllde detta till fullo. Alla tolv företagen hade dock någon typ av

skriftlig rutin för att kontrollera driftsutrustning m.m. Sju av tolv företag sparade resultaten av kontrollen i fem år.

Kraven på en dokumenterad riskbedömning uppfylldes inte av fem av tolv företag. Av de övriga sju som hade någon form av riskbedömning var det endast två som reviderade den regelbundet samt har en åtgärdsplan kopplat till den.

Sju av tolv företag hade rutiner för att underrätta tillsynsmyndigheten vid driftstörningar. Det framgår inte alltid av ansvarsfördelningen vem som hade ansvaret för detta. Tre av tolv företag hade en skriftlig larmrutin för att meddela tillsynsmyndigheten de tider när myndigheten har stängt.

Den kemikalielista över samtliga kemikalier som alla tillstånds- och anmälningspliktiga företag ska ha enligt egenkontrollförordningen fanns hos nio av tolv tillfrågade företag. ”Produktnamn” var med på elva kemikalielistor av tolv medan ”användningsområde” och ”använd mängd per år” var med på fem respektive sex kemikalielistor. Åtta av tolv företag har utsett en ansvarig för kemikalielistan. Det är endast tre företag som har ”klassificering av miljö- och hälsofarlighet” samt ”information om miljö- och hälsoskadlighet” i kemikalielistan. Säkerhetsdatablad för kemikalierna i listan har tio av tolv lantbruksföretag ordnat. Produktvalsprincipen tillämpas av tio företag.

Kväve och fosfor – samtliga lantbruk

I 10, 11 och 12 § § i jordbruksverkets föreskrift (SJVFS 2004:62) om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring regleras hur stor spridningsareal ett jordbruksföretag med djurhållning ska ha. Ett jordbruksföretag med brist på spridningsareal ska beläggas med miljö sanktionsavgift enligt förordning (1998:950) om miljö sanktionsavgifter. Alla de 107 besökta lantbruksföretagen har någon form av djurhållning och de hade tillräckligt med spridningsareal för stallgödseln.

Kraven på lagringskapacitet regleras i förordning 1998:915 om miljöhänsyn i jordbruket 6-8 § § samt i jordbruksverkets föreskrift (SJVFS 2004:62) om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring § § 4-7. 104 lantbruksföretag hade tillräckligt med lagringskapacitet för sin stallgödsel och tre företag saknade tillräckligt med lagringskapacitet för uppkommen stallgödsel. 83 av 107 företag hade gjort en stallgödselmängdsberäkning. Med stallgödselmängdsberäkning menas en beräkning av hur mycket stallgödsel som produceras på gården under ett år för att t.ex. kontrollera att det finns tillräckligt med lagringskapacitet.

Kontroll av journalföring av stallgödsel endast för de lantbruk som tar emot eller skickar iväg stallgödsel

Kraven på anteckningsskyldighet och stallgödselavtal finns i jordbruksverkets föreskrift (SJVFS 2004:62) om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring § § 13-15. Åtta mindre företag tog emot stallgödsel och tre företag skickade iväg stallgödsel av 103 tillfrågade lantbruksföretag. Alla utom en av dem som tog emot eller skickade iväg stallgödsel hade stallgödselavtal och antecknade export eller import av stallgödsel.

Kontroll av fosfor endast för de lantbruk som tar emot stallgödsel eller har prövat sin verksamhet eller har anmält sin verksamhet efter den 1 januari 2006

34 företag av de besökta företagen kunde redovisa tillförd mängd totalfosfor per ha för den senaste femårsperioden medan femton företag saknade dessa uppgifter. Kravet på redovisning av tillförd mängd totalfosfor under en femårsperiod började gälla 1 januari 2006 vilket i praktiken innebär att detta först ska ske år 2011. Inget av de tillfrågade 36 lantbruksföretagen uppgav att de hade tillfört mer än 22 kg fosfor/ha. Kraven finns reglerade i jordbruksverkets föreskrift (SJVFS 2004:62) om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring 8-9 § §.

Kontroll av kväve och fosfor endast för lantbruk inom känsliga områden

Krav på begränsning av tillförseln av kväve inom nitratkänsliga områden ställs i jordbruksverkets föreskrift om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring (SJVFS 2004:62) § 20.

49 av 95 lantbruksföretag hade upprättat en växtodlingsplan för 2007. Elva lantbrukare hade inte upprättat någon växtodlingsplan för 2007.

För att avgöra vilket kvävebehov grödan har så använder 41 lantbrukare sin erfarenhet, 22 använder sig av olika riktlinjer, nio av statistik och tre uppger att det använder sig av andra sätt t.ex. genom markkartering och rådgivning. Många lantbrukare använder flera sätt att bedöma grödans kvävebehov t.ex. kombinerar sin erfarenhet med tillämpning av jordbruksverkets riktlinjer.

Markkartering innebär en provtagning av jorden för att få reda på växtnäring- och kalkinnehållet i jorden samt även en bedömning av jordart och mullhalt. Syftet med markkartering är att ge lantbruksföretaget ett verktyg för att behovsanpassa gödning och kalkning. 37 av 85 lantbruksföretag har markkarterat hela åkermarken, åtta har markkarterat delar av marken och 40 lantbruksföretag har inte markkarterat alls.

När företagaren har gjort sin växtodlings- eller gödslingsplan och beräknat kvävebehovet har 60 av 96 dragit av för stallgödselns långsiktiga effekt och förfruktsvärden. Förfruktsvärdet avseende kväve, är förra grödans kvarlämnade kväve t.ex. i form av skörderester som rötter, baljväxtknölar etc. 22 lantbruksföretag har delvis gjort dessa avdrag och sex lantbruksföretag har inte gjort avdragen alls.

Inga kontrollerade lantbruksföretag har kvävebehov som avviker från jordbruksverkets riktlinjer.

För alla lantbruk med gödsellagring

Kraven på hur utrymmen för lagring av stallgödsel ska utformas och hur flytgödsel- och urinbehållare ska fyllas på samt täckning av flytgödsel- och urinbehållare finns i förordning (SFS 1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket.

Stabilt svämtäcke fanns hos 74 av 77 lantbruksföretag som hade en gödsel- eller urinbrunn. Hos tre av företagen kunde inte svämtäcket bedömas. Hos 16 lantbruksföretag var frågan inte aktuell. Brunnen bedöms som tät hos 77 av 78 företag. Hos en av lantbrukarna kunde tätheten inte bedömas. Påfyllnad under täckning förekom hos 74 av 78 företag. Fyra av företagen tippade i fastgödsel i brunnen eller hade avrinning från plattan ner i brunnen, vilket man kan få göra om man tillser att öppningen i svämtäcket inte blir för stor.

93 av 95 lantbruksföretag hade en gödselplatta som är lagom stor. Två företag hade en platta som inte är av lagom storlek. Hos 90 av 95 företag bedömdes det att plattan var tät. Två företag hade en platta som inte var tät och hos tre företag kunde tätheten av plattan inte bedömas.

Kommentarer

Arbetsmetoden med att först utbilda företagen och sedan göra inspektionerna med ett gemensamt framtaget inspektionsunderlag har enligt inspektörerna varit bra. Ytterligare kompetensutveckling för de som arbetar med miljötillsyn på lantbruk efterfrågas av inspektörerna. Det ansågs vara bra med en gemensam checklista/inspektionsunderlag, men ett önskemål var att den skulle vara mer koncentrerad för att minska pappersmängden.

Endast sju av tretton tillsynsmyndigheter deltog i projektet. Det låga deltagandet kan förklaras med inskolning av ny personal samt tidsbrist på grund av att andra arbetsuppgifter prioriteras, t.ex. djurskyddsarbetet.

Frågorna i inspektionsunderlaget kunde ha formulerats bättre. Många gånger kunde svarsalternativet ”delvis” plockas bort. Frågor som kunde besvaras med ja eller nej fungerade oftast bäst och var lättare att tolka. Det blev många felkällor då inspektörerna hade tolkat frågorna olika, även lantbruksföretagen tolkade frågorna olika, vilket påverkade svaren.

Första delen av frågorna i inspektionsunderlaget gällde egenkontroll enligt förordningen (1998:901) om verksamhetsutövers egenkontroll, som endast gäller för tillstånds- eller anmälningspliktiga företag.

Resultaten visade att två av tolv tillstånds- eller anmälningspliktiga företag inte kände till hela egenkontrollförordningen, vilket kan antyda att informationen om vad som gäller inte når ut trots branschens egen ”Miljöhousesyn”. Dokumentationskraven enligt egenkontrollförordningen är omfattande och frågan ”dokumenteras kraven enligt egenkontrollförordningen” i inspektionsunderlaget var för omfattande, vilket gör svaren svåra att tolka. Följdfrågorna var mera specifika och gav en mer rättvis bild av dokumentationen enligt egenkontrollförordningen.

Av de tillstånds- eller anmälningspliktiga företagen var det många som hade utsett någon ansvarig för att gällande föreskrifter följs. Företagen borde bli bättre på att dokumentera det organisatoriska ansvaret, utse någon ansvarig för miljöbalkens bestämmelser samt kontrollera driftsutrustning och anordna skriftliga rutiner för detta. Även hanteringen av dokumenterad

riskbedömning var bristfällig. De företag som hade någon form av riskbedömning reviderade den sällan eller inte alls.

När det gäller att ha en rutin för att underrätta tillsynsmyndigheten vid driftsstörning är det anmärkningsvärt att hela 26 mindre lantbruksföretag s.k. U-anläggningar hade en rutin för detta, medan det bara var sju av de tolv tillstånds- eller anmälningsskyldiga företagen som hade en sådan rutin. I Miljösamverkan Sydosts tidigare projekt om egenkontroll besöktes 95 anmälningsskyldiga och tillståndsskyldiga andra företag varav endast 50 stycken av dem hade någon rutin för att underrätta tillsynsmyndigheten vid driftsstörning. Detta visar att lantbruksföretag inte är sämre än andra företag på den biten.

Endast tre av de tolv tillstånds- eller anmälningsskyldiga lantbruksföretagen hade en rutin för att meddela driftsstörningar till tillsynsmyndigheten när myndigheten har stängt. Beror detta på att inte lantbruksföretagaren tar reda på hur det ska vara eller att det är svårt?

I stort sett alla tillstånds- eller anmälningsskyldiga företag behöver se över sina kemikalielistor då de inte har med all den information som lagstiftningen ställer krav på.

Lantbruksföretag med enbart växtodling prioriteras inte idag i tillsynsarbetet vilket kan förklara att alla besökta företag har någon form av djurhållning. Rena växtodlingsföretag finns inte med i bilagan till I resultatet framgår att nästan alla företag glädjande nog har tillräckligt med lagringskapacitet för stallgödsel. Avsaknad av lagringskapacitet innebär att man bryter mot tvärvillkoren och rapporteras till länsstyrelsen. Det är dessutom många företag som har gjort en gödselmängdsberäkning för att undersöka hur stor lagringskapacitet som krävs.

De som tar emot stallgödsel är de mindre företagen och de större skickar iväg stallgödsel. Anteckningskravet gällande export och import av stallgödsel uppfylls i stort sett och de flesta har stallgödselavtal.

Att redovisa tillförd mängd totalfosfor per ha under en femårsperiod är ett krav som började gälla 1 januari, 2006, vilket betyder att alla som omfattas av denna bestämmelse ska kunna redovisa detta år 2011. Alla lantbruksföretag som tar emot stallgödsel eller har prövat eller anmält sin verksamhet efter den 1 januari 2006 omfattas av bestämmelsen om begränsning av fosfor. Redan nu kan många av lantbruksföretagen redovisa hur mycket totalfosfor de har tillfört. Gränsen på 22 kg fosfor/ha under en femårsperiod följs redan idag och bland de lantbruksföretag som deltagit i projektet tycks den gränsen inte bli något stort problem om man har en växtodlingsplan, gärna flerårig.

Ungefär hälften av alla besökta lantbrukare har en växtodlingsplan. Det är inspektörernas åsikt att det borde finnas ett krav på växtodlingsplan för att kunna kontrollera efterlevnaden av gällande bestämmelser.

Med hjälp av växtodlingsplanen kan lantbruksföretagen redovisa hur mycket fosfor och kväve de lägger på åkermarken och hur de räknat fram detta. Det är viktigt att stallgödselns långsiktiga effekt och förfruktvärden redovisas då de påverkar hur mycket gödsel som kan läggas på åkermarken. De flesta lantbruksföretagen har med dessa värden i sina beräkningar. Resultatet visar att dagens lantbruksföretag använder sig av flera olika sätt att bedöma grödans kvävebehov där erfarenheten är den största resursen. Markkartering görs i större utsträckning i de större företagen. En fundering kring markkarteringen - hur många ha mark bör man ha för att det ska vara lönt att markkartera?

Resultaten från inspektionerna visar att inget av de besökta lantbruksföretagen har kvävebehov som avviker från jordbruksverkets riktlinjer. Även lantbruksföretag som inte har någon växtodlingsplan uppger att de inte avviker från jordbruksverkets riktlinjer gällande kväve.

I tidigare projekt inom Miljösamverkan Sydost har endast ett projekt haft fler besökta verksamheter och det var Inomhusmiljö i skolor och förskolor med 145 besökta verksamheter. Lantbruksföretagen (107 st.) som har deltagit har varit mycket positiva till projektet. Projektet har givit ökad medvetenhet och arbetslust att arbeta med miljöfrågorna.

Projektets måluppfyllelse

Projektet har haft som mål att minska närsaltläckaget från länets lantbruksföretag genom att anordna utbildningar i växtodlingsplaner för lantbrukare och miljö- och djurskyddsinspektörer för att sedan kontrollera om kraven följs. Sex miljö- och djurskyddsinspektörer och 96 lantbrukare har utbildats och 107 lantbruk med totalt 5800 ha spridningsareal är besökta.

Mängden närsalter som tillförts länets vattenmiljöer före och efter projektets genomförande har inte mätts, varför vi endast kan anta att utbildnings-, informations- och tillsynsinsatser i sig har haft en minskande effekt på lantbruksföretagens närsaltläckage. Endast långa mätserier över flera år i vattendrag kan möjligen ge en indikation om närsaltläckaget har minskat.

I arbetet med att minska närsaltläckaget från länets lantbruksföretag är det oerhört viktigt att tillsynen sker på ett sådant sätt att lantbruksföretagens eget miljöarbete stöds och följs upp.

Det som kan sägas om projektets måluppfyllelse är att enligt resultaten så uppger inga lantbruksföretag att de avviker från jordbruksverkets riktlinjer vad gäller kvävebehovet. Inte heller något av de tillfrågade företagen anger att de lägger på mer än 22 kg totalfosfor/ha. Detta är mycket positivt i fråga om projektets mål om att minska närsaltläckaget från lantbruken i Kalmar län.

Hur går vi vidare?

Resultaten är inte mätbara – förrän vi har något att jämföra med. Vi kan använda samma frågor i vår dagliga tillsyn och om några år utvärdera resultaten igen för att se om det har hänt något. Projektet kan utökas med provtagning i sjöar och vattendrag inom avrinningsområdena för att se om halterna av närsalter minskar eller ökar efter utbildning och kontroll. Kanske i samarbete med vattenmyndigheten?

Inspektionsunderlaget behöver arbetas om för att kunna användas vid fler inspektioner. Många av frågorna är ”luddiga” och svåra att få ett bra svar på med de svarsalternativ som finns.

Lantbruksföretagen

Lantbruksföretagen behöver arbeta mera med sin egenkontroll, gärna med stöd av branschens egna material ”Miljöhousesyn” och ”Egenkontrollspaketet”. Flera lantbruksföretag behöver införa växtodlingsplaner i sin verksamhet för att få en överblick samt för att kunna redovisa och anpassa gödselmängderna efter växternas behov och motverka närsaltläckaget från verksamheten till vattenmiljön. Vidare behöver lantbruksföretagen bli bättre på att hålla sig informerade om gällande bestämmelser.

Tillsynsmyndigheterna

Miljönämnderna bör stödja framtagna inspektionsmetoder i sitt tillsynsarbete och främst prioritera besök på lantbruksföretag inom det nitratkänsliga området. Ett bra samarbete med t.ex. LRF och vattenmyndigheten gör att information och nyheter fortare når ut till de enskilda lantbrukarna.

Länsstyrelsen har ett tillsynsvägledande ansvar. De kan genom tillsynsträffar och ”normerande inspektioner” ge handläggarna ett mer likriktat arbetssätt. Länsstyrelsen bedriver dessutom tillsyn på lantbruksföretag i länet.

Länsstyrelsens lantbruksenhet

Lantbruksenheten på länsstyrelsen utbildar lantbruksföretag i allt från gödsling till energieffektivisering. Arbetsgruppen ser gärna att lantbruksenheten även fortsättningsvis utbildar lantbruksföretag i hur man gör sin ”miljöhousesyn”, växtodlingsplan, hur man utformar gödsellagringen samt hur man gör egenkontrollen.

LRF och andra branschorganisationer

LRF har ett bra material för att hjälpa och stödja lantbrukarna i deras miljöarbete i ”Miljöhousesynen” och ”Egenkontrollspaketet”. Detta material hjälper även företaget att hålla reda på gällande lagstiftning inom deras område. Branschorganisationerna bör fortsätta sitt arbete med att stödja lantbruksföretagens arbete med egenkontrollfrågor och frågor gällande närsaltläckage. Ett samarbete mellan branschorganisationerna och tillsynsmyndigheten är en hjälp till lantbruksföretagen.

Jordbruksverket

Lantbruksföretag med åkermark inom nitratkänsligt område bör ha ett tydligare krav på sig att upprätta och följa en växtodlingsplan.

Regelverket är komplicerat och svårt att överskåda, särskilt gällande regleringen av kväve och fosfor. Detta medför svårigheter att följa och kontrollera lagkraven både för tillsynsmyndighet och för lantbruksföretag.

Sammanställning av handläggarnas utvärdering

Av 13 tillsynsmyndigheter har 6 fyllt i utvärderingsenkäten. Enkät svar har vi fått även från tillsynsmyndigheter som inte har deltagit i projektet men delvis har använt materialet.

Alla handläggarna tycker att inspektionsunderlaget är bra till mycket bra. Det som upplevs som mycket positivt är tydliga hänvisningar till lagtexten samt bra och lättillgänglig information. Även uppdelningen i underlaget med olika avsnitt som ger möjlighet att välja olika delar är uppskattat.

Det är också en fördel för projektet att handläggarna kan utgå från sin ursprungliga tillsynsplan.

Det som av handläggarna har upplevts som mindre bra är att många av frågorna vände sig till större företag och till företag inom känsligt område enligt SJVFS 2004:62. Vissa frågor och svarsalternativ uppfattades som otydliga och att de svar lantbrukaren lämnade hamnade mellan två svarsalternativ. Inspektionsunderlaget innehåller för mycket papper och blir därmed svårt att hantera.

Vid ett upprepande av detta projekt behöver frågorna förbättras och förenklas.

Helhetsbedömningen av kursen i att göra en växtodlingsplan, 2006 var bra.

Projektet har varit roligt att genomföra. Det har varit en positiv respons från lantbrukarna.

Sammanställning av lantbrukarnas utvärdering

Av 107 besökta lantbruk har endast 30 svarat på utvärderingen. På frågan hur besöket uppfattades svarade alla 30 bra till mycket bra, varav hela 15 på högsta betyg.

Det var 17 av 19 lantbrukare som tyckte att informationen om egenkontrollförordningen var mycket bra.

Vid frågan vad som var bra vid besöket har lantbrukarna svarat att de blev positivt bemötta av en kunnig inspektör vilket ledde till bra diskussioner. Informationen var bra, saklig och sporrande till att göra mer och bli bättre.

Vid frågan om vad som var dåligt vid besöket har de flesta lantbrukarna svarat att inget var dåligt. Någon enstaka lantbrukare tycker att det är för hög tillsynsavgift.

Vad kan tillsynsmyndigheten bli bättre på? En av lantbrukarna anser att myndigheten skulle bli bättre med mindre byråkrati och en annan tycker att det är bra som det är. Någon anser att myndigheten ska bjuda in lantbrukarna en gång om året för information.

Endast 12 av lantbrukarna som har lämnat in utvärderingen har deltagit i utbildningen under hösten 2006. Helhetsbedömningen av kursen varierade. De flesta tyckte att den var bra, men att det tar för mycket tid i anspråk för det lilla företaget. En önskan framkom om att kursen skulle delas upp i djurslag.

